

SPIS TREŚCI

CZĘŚĆ I

ŚRODOWISKO DOMINIKANÓW KONTRATY PRUSKIEJ XIII w. – POŁOWA XVI w.

Wstęp	9
1. Temat	9
2. Stan badań	10
3. Źródła	13
4. Metoda i konstrukcja pracy	17
1. Zarys dziejów kontraty pruskiej dominikanów i jej klasztorów do połowy XVI w.	19
1.1. Fundacje konwentów kontraty pruskiej	19
1.2. Konwenty kontraty pruskiej w okresie 1308–1466	29
1.3. Konwenty kontraty pruskiej po 1466 do reformacji	39
2. Konwenty – organizacja i struktura wewnętrzna	45
2.1. Dominikanie i ich miejsce w strukturze organizacji kościelnej	45
2.1.1. Relacje dominikanów z biskupami	46
2.1.2. Kontakty dominikanów z klerem parafialnym	49
2.1.3. Kontakty z innymi zakonami	50
2.2. Rola konwentu według reguły zakonnej dominikanów	51
2.2.1. Miejsce klasztoru w kontrakcie, liczebność konwentu	52
2.2.2. Kształtowanie się kontraty pruskiej	54
2.2.3. Granice obszaru działania poszczególnych konwentów	56
2.3. Organizacja wewnętrzna konwentów	58
2.3.1. Urzędy związane z zarządzaniem konwentem	61
2.3.2. Urzędy związane z wewnętrznym funkcjonowaniem konwentu	63
2.3.3. Urzędy związane z życiem religijnym	66
2.3.4. Urzędy związane z opieką nad gośćmi i chorymi	68
2.4. Konwenty kontraty pruskiej i ich relacje z władzami prowincji (prowincjałem)	69
2.4.1. Zakonnicy kontraty sprawujący urząd prowincjała	72
2.4.2. Kapituły prowincjonalne w klasztorach kontraty pruskiej	73
2.5. Sprawy finansowe i poziom życia zakonnego	75
2.5.1. Życie klasztorne – problem dyscypliny	77
2.5.2. Reforma klasztorów kontraty pruskiej	80
3. Życie umysłowe zakonników	85
3.1. Studia zakonników i funkcje z tym związane	85
3.1.1. Organizacja szkolnictwa dominikańskiego	85
3.1.2. System szkolny w kontrakcie pruskiej	90
3.1.3. Studia zagraniczne zakonników	94
3.1.4. Rola zakonników kontraty pruskiej w życiu intelektualnym prowincji	97

3.2. Biblioteki	100
3.3. Twórczość pisarska	104
4. Konwenty dominikańskie i ich otoczenie (prozopografia)	106
4.1. Funkcje religijno-społeczne konwentu	106
4.1.1. Kaznodziejstwo	106
4.1.2. Spowiedź	108
4.1.3. Opieka nad chorymi	110
4.1.4. Beginki i trzeci zakon (tercjarki)	110
4.1.5. Prebendariusze	115
4.1.6. Pochówki	116
4.2. Pozycja dominikanów w miastach	121
4.2.1. Kontrakty z cechami i bractwami	121
4.2.2. Kontrakty z osobami prywatnymi	124
4.2.3. Donacje miejskie	126
4.3. Pochodzenie społeczne zakonników	128
4.4. Pochodzenie terytorialne zakonników	133
4.5. Dominikanie w środowisku wiejskim	135
4.6. Narodowość zakonników	135
4.7. Przenoszenie zakonników między konwentami (assignationes)	144
Zakończenie	146

CZĘŚĆ II

SPISY ZAKONNIKÓW KONTRATY PRUSKIEJ

5.1. Spis alfabetyczny zakonników działających na stałe lub związanych czasowo z klasztorami kontraty pruskiej – cezura końcowa około 1550 r.	151
5.2. Spis wikariuszy, przeorów i podprzeorów klasztorów kontraty pruskiej do połowy XVI w.	194
5.3. Spis lektorów, kaznodziejów i personelu szkół partykularnych	198
5.4. Spisy organistów, zakrystianów, prokuratorów, kaznodziejów generalnych i święceń zakonników	203
Wykaz skrótów	233
Bibliografia	235
Indeks nazw geograficznych	253
Indeks osobowy	255
Spisy map i tabel	261

CZEŚĆ I

ŚRODOWISKO DOMINIKANÓW KONTRATY
PRUSKIEJ XIII W. – POŁOWA XVI W.

WSTĘP

1. Temat

 ramach badań nad historią wieków średnich istotną rolę odgrywają pogłębione studia nad dziejami struktur kościelnych. Dotyczy to również funkcjonujących ówczesnie zgromadzeń zakonnych, w tym i dominikanów. Na szczególne opracowanie czeka działalność poszczególnych wspólnot zakonnych widzianych w perspektywie bezpośredniego oddziaływania na społeczność, w której prowadziły swą działalność.

Prowincja polska dominikanów w średniowieczu, choć poświęcono jej już kilka studiów, w wielu aspektach wciąż czeka na opracowanie. Wskazuje na to ponawiany postulat dalszych badań nad dziejami klasztorów dominikańskich przede wszystkim w wieku XIV i XV¹. Praca ta ma za zadanie wypełnić istniejącą lukę w odniesieniu do konwentów dominikańskich kontraty pruskiej². Nacisk położono w niej głównie na ukazanie działalności poszczególnych konwentów i związanych z nimi zakonników. Ujęcie problematyki z tej perspektywy dało możliwość pełniejszego ukazania działalności dominikanów jako wspólnoty zakonnej. W ten sposób możliwe było spojrzenie na braci kaznodziejów nie tylko jako na instytucję kościelną, przez pryzmat jej organizacji, ale też jako na społeczność związaną z, istniejącymi w konkretnym otoczeniu, konwentami. W celu bliższego poznania kręgów oddziaływania klasztorów dokonano szczegółowej analizy ich kontaktów. W ten sposób możliwe stało się określenie warstw społecznych, na które szczególnie silnie oddziaływali dominikanie.

Przez użyty w tytule pracy termin „środowisko” („Środowisko dominikanów kontraty pruskiej”) należy rozumieć ogólnie wszystkich zakonników, przynależnych do zakonu dominikanów, którzy prowadzili działalność w konwentach kontraty pruskiej. Przez związek z zakonem tworzyli oni określoną strukturę, której wyraźna odrębność w społeczności miejskiej oparta była na odmiennym od otoczenia statusie prawnym zgromadzenia.

¹ Zob. J. Kłoczowski, *Dominikanie w środkowo-wschodniej Europie i ich kultura intelektualna oraz pastoralna w wiekach średnich*, [w:] *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku*, pod red. tegoż i J.A. Spieża, Poznań 2002, s. 153–172.

² W drugiej połowie XIII w. poszczególne prowincje zakonu podzielono na niższe jednostki zarządu zwane kontratami lub wikariatami, na których czele stali wikariusze. Kontrata pruska w ostatecznym kształcie składała się z klasztorów w Gdańsku, Chełmnie, Elblągu, Toruniu, Tczewie i Nordenborku (przeniesionym później do Gierdaw).

Celem pracy była wyczerpująca prezentacja różnych aspektów działalności zakonników. Nie było nim natomiast opracowanie zestawień osobowych wszystkich członków konwentów kontraty pruskiej, co ze względu na rozproszenie i różnorodność źródeł wymaga dalszych prac.

Chronologicznie opracowanie obejmuje okres funkcjonowania konwentów dominikańskich kontraty pruskiej, od ich powstania do połowy wieku XVI. Za przyjęciem jako cezury końcowej połowy wieku XVI przemawiała zasadnicza zmiana sytuacji, w której w tym czasie znalazły się klasztory dominikańskie na skutek rozwoju ruchu reformacyjnego.

2. Stan badań

Studia nad dziejami klasztorów dominikańskich kontraty pruskiej zapoczątkowano w wieku XIX. Prowadzono je w ramach rozwijanego wówczas nurtu badań nad historią miast. Opracowując dzieje życia religijnego w poszczególnych ośrodkach miejskich, historycy wspominali o funkcjonujących w nich klasztorach, w tym o konwentach dominikańskich³. W okresie tym powstawały też prace popularne poświęcone zarówno ściśle klasztorom dominikanów, jak i szerzej historii Kościoła⁴. Podsumowaniem tych badań była monografia Wenera Rotha, poświęcona dominikanom i franciszkanom w państwie krzyżackim do 1466 r.⁵ W tym czasie powstawały także dalsze opracowania, również o charakterze popularnym⁶.

³ Gdańsk: T. Hirsch, *Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig*, Th. I, Danzig 1843; P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. I–II, IV, Danzig 1913–1918; Elbląg: M.G. Fuchs, *Beschreibung der Stadt Elbing und ihres Gebietes*, Bd. I, Elbing 1818; G. Döring, *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der Evangelischen Hauptkirche zu St. Marien*, Elbing 1846; F. von Quast, *Beiträge zur Geschichte der Baukunst in Preußen*, „Neue Preussische Provinzial-Blätter”, 9, 1850, s. 27; M. Toepen, *Elbinger Antiquitäten. Ein Beitrag zur Geschichte des städtischen Lebens im Mittelalter*, Danzig 1871–1873, s. 130–136; Toruń: J.E. Wernicke, *Geschichte Thorns aus Urkunden, Dokumenten und Handschriften*, Bd. I (1230–1530), Thorn 1839; Chelmo: F. Schultz, *Geschichte der Stadt und des Kreises Kulm*, Bd. I: *Bis zum Jahre 1479*, Danzig 1876; tenże, *Die Stadt Kulm im Mittelalter*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins“ (dalej: ZWG), 23, 1888, s. 1–251; tenże, *Geschichte des Kreises Dirschau*, Dirschau 1907; Gierdawy: G.A. von Mülverstedt, *Fromme Stiftungen in Preussen*, „Neuer Preussische Provinzial-Blätter“, Andere Folge, 10, 1856, s. 146–148.

⁴ J.N. Pawlowski, *Geschichte und Beschreibung St. Nikolai-Pfarrkirche, der ältesten Kirche in Danzig*, Danzig 1898; M. Nawrowski, *Die baugeschichtliche Entwicklung der Dominikanerkirche St. Nikolaus in Danzig*, Danzig 1917; J. Fankidejski, *Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej Dyecezzji Chelmińskiej*, Pelplin 1880.

⁵ W. Roth, *Die Dominikaner und Franziskaner im Deutsch-Ordensland Preußen bis zum Jahre 1466*, Königsberg 1918; zob. J. Dworzaczkowa, *Kronika pruska Szymona Grunaua jako źródło historyczne*, „Studia Źródłoznawcze” (dalej: SZ), 2, 1958, s. 127.

⁶ R. Stachnik, *St. Nikolai–Danzig. Gedenkschrift zum 700-jährigen Jubiläum der Gründung des Danziger Dominikanerklosters*, Danzig 1927; T. Glemma, *Dzieje stosunków kościelnych w Toruniu*, [w:] *Dzieje Torunia*. Praca zbiorowa z okazji 700-lecia miasta, pod red. K. Tymienieckiego, Toruń 1933, s. 259–301; E. Carstenn, *Geschichte der Hansestadt Elbing*, Elbing 1937; T. Glemma, *Odzyskanie klasztoru dominikańskiego w Gdańsku w latach 1565–1568*, „Rocznik Gdański” (dalej: RG), 12, 1938, s. 74–116.

Nowy etap badań nad klasztorami dominikanów kontraty pruskiej zapoczątkowały prace Jerzego Kłoczowskiego, który jako pierwszy wykorzystał szerzej źródła zakonne⁷.

Najpełniej opracowane zostały fundacje klasztorów⁸, udział dominikanów w misji pruskiej⁹ i ich działalność w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII i XIV w.¹⁰ Okresowi późniejszemu poświęcono jedynie kilka przyczynków¹¹. Dotychczas nie ukazano szerzej wielu aspektów aktywności dominikanów funkcjonujących w środowisku miejskim. Brak badań nad wewnętrzną strukturą poszczególnych klasztorów i działalnością dominikanów wywodzących się z kontraty pruskiej¹². W ostatnim

⁷ J. Kłoczowski przygotował pracę magisterską pt.: *Dominikanie prowincji polskiej na Pomorzu w XV w.*, Poznań–Toruń 1948 (mps). A później ogłosił wiele artykułów: J. Kłoczowski, *Dominikanie prowincji polskiej na Pomorzu*, „Sprawozdania TNT”, 5, 1951 (1953), s. 72–74; tenże, *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII–XIV w.*, Lublin 1956; tenże, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII w.*, „Nasza Przyszłość” (dalej: NP), 6, 1957, s. 83–126; tenże, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIV–XVI stuleciu*, [w:] *Pastori et magistro. Praca zbiorowa wydana dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa Jego Ekscelencji ks. bp dr. P. Kalwy profesora i Wielkiego Kanclerza KUL*, Lublin 1966, s. 489–508.

⁸ Toruń: K. Maj, *Początki klasztorów franciszkańców i dominikanów w Toruniu*, „Rocznik Toruński” (dalej: RT), 13, 1978, s. 217–229; T. Jasiński, *Początki klasztoru dominikańskiego w Toruniu*, ZH, 54, 1989 z. 4, s. 23–48. Przegląd i podsumowanie stanu badań zawiera praca D.A. Dekkańskiego, *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej. Pokolenie św. Jacka w zakonie*, Gdańsk 1999.

⁹ G. Labuda, *Polska i krzyżacka misja w Prusach do połowy XIII w.*, „Annales Missiologicae”, 9, 1937, s. 201–436; T. Manteuffel, *Papiestwo i cystersi ze szczególnym uwzględnieniem ich roli w Polsce na przełomie XII i XIII w.*, Warszawa 1955; S.M. Szacherska, *Opactwo cysterskie w Szpitalu a misja pruska*, Warszawa 1960; D.A. Dekkański, *Cystersi i dominikanie w Prusach – działania misyjne zakonów w latach trzydziestych XIII wieku. Rywalizacja czy współpraca?*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, pod red. A.M. Wyrwy i J. Dobosza, Poznań 2000, s. 227–250; tenże, *W sprawie początków zainteresowania strefą południowego Bałtyku dominikanów polskich (do powstania prowincji polskiej zakonu)*, [w:] *Bałtyk w polityce polskiej w tysiącleciu*, pod red. F. Nowińskiego, Gdańsk 2000, s. 85–99.

¹⁰ J. Powierski, *Stosunki polsko-pruskie do 1230 r., ze szczególnym uwzględnieniem roli Pomorza Gdańskiego*, Toruń 1968; M. Dygo, *Studia nad początkami władztwa Zakonu Niemieckiego w Prusach (1226–1259)*, Warszawa 1992; J. Powierski, *Aspekty terytorialne cysterskiej misji w Prusach*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie...*, s. 251–270; tenże, *Dzieje ziemi pasłęckiej do schyłku XIII w.*, [w:] *Pasłęk z dziejów miasta i okolic 1297–1997*, pod red. J. Włodarskiego, Pasłęk 1997; tenże, *Początek walk Krzyżaków o panowanie nad zalewem wiślanym i założenie Elbląga*, „Nautologia” 3, 1993, s. 2–22; J. Bieniak, *Udział duchowieństwa zakonnego w procesie warszawsko-uniejowskim w 1339 r.*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, pod red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwicha, Opole 1995, s. 467–490; D.A. Dekkański, *Postawa dominikanów polskich w latach 1310–1339 wobec kwestii zajęcia przez Krzyżaków Pomorza Gdańskiego*, RG, 52, 1992, z. 1–2, s. 21–33; tenże, *Dominikanie polscy wobec zajęcia przez Krzyżaków Pomorza Gdańskiego w latach 1308–1309*, [w:] *Dominikanie w środkowej Europie...*, s. 259–270.

¹¹ J. Kłoczowski, *Reforma polskiej prowincji dominikańskiej w XV–XVI wieku*, „Rocznik Humanistyczny KUL”, 4, 1953, s. 45–92; O. Günther, *Magister Petrus Wichmann aus Elbing und ein altes Bild der Elbinger Pfarrkirche*, MWG, 15, 1916, nr 4, s. 67–70; P. Kielar, *Piotr Wichman, dominikanin magister teologii*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, pod red. J. Kłoczowskiego, t. 1, Warszawa 1975, s. 373–392; B. Jähnig, *Andreas Pfaffendorf OT. Pfarrer der Altstadt Thorn (1425–1433)*, „Beiträge zur Geschichte Westpreussens” (dalej: BGW), 7, 1981, s. 161–187; A. Latkowski, *Magister Piotr Wichman OP*, „Przegląd Tomistyczny” (dalej: PT), 2, 1986, s. 231–236.

¹² W Archiwum Prowincji Polskiej oo. Dominikanów w Krakowie (dalej: APPDK), przechowywany jest, sporządzony przez R. Świętochowskiego, *Słownik biograficzny oo. Dominikanów*

okresie powstały nowe prace ogólne i szczegółowe, dotyczące dominikanów w Gdańsku¹³ i Elblągu¹⁴. Warto podkreślić, że problematyka dominikańska pojawiała się również w powstających sukcesywnie nowych syntezach historycznych poświęconych poszczególnym ośrodkom miejskim¹⁵. Stosunkowo dobrze opracowane zostały dzieje szkolnictwa dominikańskiego w prowincji polskiej¹⁶. Opublikowano

w *Polsce*, t. I–II, Kraków 1978, uporządkowany przez o. J. Pocięchę i o. B. Mazura (sygn. Ao 366). Zawiera on kilkadziesiąt biogramów zakonników związanych z prowincją polską, przeważnie w okresie nowożytnym. W znajdujących się tam kilku biogramach zakonników prowincji, działających w średniowieczu, autor nie wyszedł poza podstawowe ustalenia oparte na opublikowanych źródłach i literaturze przedmiotu.

¹³ *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, pod red. D.A. Dekańskiego, A. Gołembnika, M. Grubki, Gdańsk–Pelplin 2003; B. Możejko, D. Kaczor, B. Śliwiński, *Zarys dziejów klasztoru dominikańskiego w Gdańsku od średniowiecza do czasów nowożytnych (1226/1227–1835)*, „Archeologia Gdańska”, 1, 2006, s. 137–214.

¹⁴ M. Józefczyk, *Średniowiecze Elbląga, z problematyki społeczno-religijnej*, Elbląg 1996; R. Kubicki, *Źródła do dziejów konwentu dominikanów w Elblągu w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku*, [w:] *100 lat Archiwum Państwowego w Gdańsku. Sesja jubileuszowa*, pod red. A. Przywuskiej, Gdańsk 2001, s. 243–260; tenże, *Dominikanie w Elblągu, podstawy ekonomiczne egzystencji konwentu i jego związki z miastem*, „Rocznik Elbląski” (dalej: RE), 19, 2004, s. 6–30.

¹⁵ *Historia Gdańska*, t. I–II, pod red. E. Cieślaka, Gdańsk 1978–1982; Z.H. Nowak, *Dzieje Chełmna do końca XVIII w.*, [w:] *Dzieje Chełmna. Zarys monograficzny*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1987, s. 63–146; *Historia Elbląga*, t. I, t. II, cz. 1, pod red. S. Gierszewskiego i A. Grotha, Gdańsk 1993–1996; *Historia Torunia*, t. I, *W czasach średniowiecza (do roku 1454)*, Toruń 1992; t. II, cz. 1, *U schyłku średniowiecza i w początkach odrodzenia (1454–1548)*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1992–1999; *Historia Tczewa*, pod red. W. Długokęckiego, Tczew 1998.

¹⁶ J. Kłoczowski, *Dominikanie w kościele i społeczeństwie polskim w średniowieczu*, „Sprawozdania TN KUL”, 17, 1968; tenże, *Ze związków Polski z krajami zachodnimi u schyłku średniowiecza. Studia zagraniczne dominikanów prowincji polskiej*, [w:] *Polska w Europie*, Lublin 1968, s. 109–135; tenże, *Kształcenie w polskiej prowincji dominikańskiej w początkach XVI wieku*, ZH, 34, 1969, z. 3, s. 107–123; tenże, *Studia w polskiej prowincji dominikańskiej za prowincjała Jakuba z Bydgoszczy (1447–1478)*, [w:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia dla uczczenia prof. Kazimierza Tymienieckiego*, Poznań 1970, s. 457–481; tenże, *Studium Generalne dominikanów w Krakowie w XV wieku*, RF, 27, 1979, z. 1, s. 239–243; J.B. Korolec, *Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej w XIII–XIV w.*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” (dalej: MiSZHFSS), 2, 1962, s. 195–213; tenże, *Lista lektorów i szkół dominikańskich w Polsce w XV w.*, MiSZHFSS, 4, 1965, s. 100–126; tenże, *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, MiSZHFSS, 9, 1968, s. 324–331; tenże, *Studium Generalne dominikanów klasztoru Świętej Trójcy w Krakowie*, [w:] *Dominikanie w środkowej Europie...*, s. 173–186; P. Kielar, *Lista pisarzy dominikańskich klasztoru wrocławskiego. (Krytyczny rozbiór listy pisarzy dominikańskich klasztoru wrocławskiego)*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 456–515; tenże, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w Polsce w XIV wieku* (dalej: *Organizacja szkolnictwa w Polsce...*), „Sprawozdania TN KUL”, 17, 1968, s. 159–169; tenże, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV w.* (dalej: *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego...*), „Studia Philosophiae Christianae”, 1, 1969, s. 304–318; tenże, *Piotr Wichman, dominikanin...*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 373–392; tenże, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, (I. *Powstanie i rozwój organizacji szkolnej dominikanów w Polsce w XIII–XIV w.*), [w:] tamże, s. 271–356; K. Kaczmarek, *Jeszcze o lektorach i studentach średniowiecznej prowincji polskich dominikanów oraz ich szkołach w Krakowie i we Lwowie*, NP, 88, 1997, s. 59–89; R. Świętochowski,

m.in. listę lektorów prowincji polskiej zakonu¹⁷. Osobnego opracowania doczekała się biblioteka konwentu toruńskiego¹⁸.

3. Źródła

Źródła wytworzone przez dominikanów obejmują przede wszystkim akta kapituł generalnych i prowincjonalnych zakonu¹⁹. Ich uzupełnieniem jest praca dziejopisa zakonnego W. Teleżyńskiego²⁰. Najstarszym zachowanym przekazem, który charakteryzuje wewnętrzną działalność prowincji polskiej, jest natomiast zbiór formuł używany w korespondencji prowincjałów z XIV i początków XV w.²¹ Ze źródeł powstałych w poszczególnych klasztorach, w związku z rozproszeniem w okresie reformacji ich archiwów, nie dotrwało do naszych czasów zbyt wiele. Nie zachowały się klasztorne kroniki, których jedynym śladem jest powstała w początkach XVI w. *Kronika Pruska*, autorstwa dominikanina elbląskiego Szymona Grunaua, być może oparta częściowo na prowadzonych w klasztorze elbląskim zapiskach²². Do naszych

Szkolnictwo teologiczne dominikanów, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, pod red. bpa M. Rechowicza, t. 2, cz. 2, Lublin 1975; S. Swieżawski, *Studium św. Tomasza u dominikanów w wieku XV*, RF, 17, 1969, z. 1, s. 405–414; M. Zdanek, *Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu*, Warszawa 2005; po napisaniu tej książki ukazała się praca K. Kaczmarka, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2006.

¹⁷ W. Bucichowski, *Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej od erygowania prowincji (1225) do roku 1525*, PT, 6/7, 1997, s. 45–231.

¹⁸ W. Kwiatkowska, *Biblioteka klasztoru dominikanów toruńskich w średniowieczu (uwagi o zawartości tematycznej)*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, Toruń 1996, s. 155–172; też, *Sredniowieczne księgozbiory franciszkanów i dominikanów toruńskich i ich znaczenie dla kultury mieszczaństwa*, ZH, 67, 2002, z. 1, s. 7–17.

¹⁹ *Acta Capitulum Generalium*, vol. I–IV, recensuit B.M. Reichert, [w:] *Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica*, vol. III–IV, VIII–IX, Romae 1898–1900; *Acta Capitulum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, vol. 1 (1225–1600), ed. R.F. Madura, Roma 1972. F. Madura zestawiał również, w formie wyciągu, rejestry korespondencji generałów i prokuratorów generalnych zakonu, dotyczące prowincji polskiej, *Supplementum ex registris litterarum Magistrorum et Procuratorum generalium [a. 1451–1600]*, (dalej: ACPP Supp.); zob. wstęp, a także R.F. Madura, *Obecny stan badań źródeł historii prowincji dominikanów w Polsce*, Sprawozdania TN KUL, 7, 1953–1956, s. 65–70. P. Kielar odnalazł i wydał fragmenty postanowień nieznannej kapituły z XIV w. zob. tenże, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego...*, s. 304–318.

²⁰ W. Teleżyński, *De rebus provinciae Poloniae S. Hyacinthi Ordinis Praedicatorum*, rękopis przechowywany w Bibliotece Kórnickiej, pod sygnaturą rkp I F 93; wyciągi z tej pracy włączył w formie uzupełnienia, w miejsce brakujących akt kapituł prowincjonalnych, w swym wydawnictwie F. Madura.

²¹ *Zbiór formuł Zakonu dominikańskiego prowincji polskiej 1338–1411* (dalej: ZFZD), ed. J. Woroniecki, J. Fijałek, Kraków 1938.

²² *Simon Grunau's preussische Chronik*, Bd. I–III, hrsg. von M. Perlbach, R. Philipp und P. Wagner, [w:] *Die preussischen Geschichtschreiber des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Leipzig 1876–1896; J. Dworzaczkowa, *Kronika pruska Szymona...*, s. 119–146; też, *Dziejopisarstwo gdańskie do połowy XVI wieku*, Gdańsk 1962; J. Wenta, *Gdańskie aspekty zaginionej kroniki dominikańskiej*, [w:] *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, s. 541–548.

czasów nie dotrwały również klasztorne księgi zmarłych członków konwentów (*libri mortuorum*)²³ i księgi profesji²⁴, które byłyby bardzo ważnym źródłem dla badań nad składami osobowymi klasztorów²⁵. Brak również rachunków klasztornych²⁶. Ocalały natomiast fragmentarycznie dokumenty powstałe w związku z działalnością poszczególnych konwentów.

Ze źródeł wytworzonych przez dominikanów w Gdańsku zachował się zbiór dokumentów znajdujących się w miejscowym Archiwum Państwowym²⁷. Część z nich wydano już w XVIII w.²⁸ Szczątki archiwum klasztoru z okresu nowożytnego przechowywane są w Archiwum Prowincji Polskiej oo. Dominikanów w Krakowie²⁹. W Archiwum Państwowym w Gdańsku znajdują się także, częściowo zachowane jedynie w późnych odpisach³⁰, źródła dotyczące klasztoru w Elblągu³¹. Dokumenty

²³ Dla prowincji polskiej wydano *libri mortuorum* klasztorów we Lwowie (*Liber mortuorum monasterii leopoliensis sancti Dominici*, ed. W. Kętrzyński, MPH, t. V, Warszawa 1961, s. 537–561) i Krakowie (H.R. von Zeissberg, *Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter*, „Archiv für Österreichische Geschichte”, 55, 1877, s. 136–167). W rękopisie zachowana jest księga dla klasztoru we Wrocławiu (P. Kielar, *Klasztory na Śląsku w czasie reformacji*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 560).

²⁴ Zapiski prowincjałów klasztoru w Rewlu, które zawierają informacje o braciach przyjętych do zakonu, wydała G. von Walther-Wittenheim, *Die Dominikaner in Livland im Mittelalter. Die natio Livoniae*, Romae 1938, s. 138–139. Dla dominikanów prowincji polskiej najstarsze księgi profesji zachowały się dla klasztoru w Krakowie (od roku 1509); zob. H. Gapski, *Profesi dominikańscy konwentu krakowskiego w latach 1509–1650 (na podstawie księgi profesji)*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, s. 648.

²⁵ Por. uwagi K. Kaczmarka, *Konwent dominikanów poznańskich w średniowieczu*, „Ecclesia. Studia z dziejów Wielkopolski”, 1, 2003, s. 36–38.

²⁶ Dla klasztoru w Rewlu, zob. G. von Walther-Wittenheim, dz. cyt., s. 140–141.

²⁷ Dokumenty dotyczące dominikanów gdańskich znajdują się w Archiwum Państwowym w Gdańsku (dalej: APG), w zbiorze Akta miasta Gdańska (sygn. 300, D), w dziale APG, 300, D/46 – klasztory w Gdańsku. Zniszczeń wojennych nie przetrwał natomiast zbiór o nazwie „Klasztor dominikanów w Gdańsku” (dawna sygnatura GAP 365). Uzupełnieniem tych przekazów są odpisy znajdujące się w dziale rękopisów APG tzw. *Bibliotheca Archivi* (sygnatura 300 R), APG, 300R/Tt 7, s. 405–451.

²⁸ *Preußische Sammlung allerley bisher ungedruckten Urkunden, Nachrichten und Abhandlungen dadurch die Rechte, und Geschichte der Kirchen, des Staats, und der Gelehrten besonders in dem Polnischen Preussen theils ergaenzen, theils erlaeutert und verbessert werden, zum gemeinen Besten herausgegeben von einigen Liebhabern der Wahrheit, Sechstes Stueck*, Danzig 1747. Ponowna edycja zob. P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. IV, Danzig 1918.

²⁹ APPDK, Gd 1.

³⁰ Materiały te zgrupowane są obecnie w oddzielnym zbiorze APG, w tzw. Rękopisach elbląskich, sygn. APG, 492. *Inwentarz zbioru „Rękopisy Elbląskie”*, oprac. E. Morcinek, Warszawa 1967. Omówienie zob. R. Kubicki, *Źródła do dziejów...*, s. 252–253. Do najważniejszych należą: H.F. Neumann, *Codex diplomaticus elbingensis*, APG, 492/783–786 (lata 1238–1572); J.J. Convent, *Chronik der Stadt Elbing von 1237 bis 1454...*, Theil I, II, III (Anno 1454 bis Anno 1550), APG, 492/250–251.

³¹ Dokumenty znajdują się w zbiorze Akta miasta Elbląga, w tzw. Kolekcji dokumentów elbląskich, sygn. APG, 368, po której przewodnikiem jest praca E. Volckmanna, *Katalog Elbinger Stad-tarchiv*, Elbing 1875 i jej uzupełnienie opracowane przez W. Klesińską. W przedwojennym zasobie archiwum w Gdańsku znajdował się osobny zespół poświęcony dominikanom elbląskim (sygnatura

dotyczące klasztoru w Toruniu przechowuje tamtejsze Archiwum Państwowe³² i Archiwum Diecezjalne w Pelplinie³³. Dla klasztoru w Chełmnie zachowały się jedynie fragmenty akt nowożytnych, zgromadzone obecnie w Archiwum Prowincji Polskiej oo. Dominikanów w Krakowie³⁴.

Podstawowe dokumenty dla najwcześniejszego okresu działalności dominikanów zostały opublikowane w kodeksach dyplomatycznych Pomorza Gdańskiego, Prus i poszczególnych biskupstw³⁵. Pewne dane przynoszą także źródła rachunkowe proveniencji krzyżackiej³⁶. Ważne materiały dla kontaktów dominikanów z zakonem krzyżackim zgromadzone są w Archiwum Pruskich Dóbr Kultury w Berlinie–Dahlem³⁷. Ponadto dysponujemy późniejszymi źródłami, dotyczącymi klasztorów w Elblągu³⁸ i Toruniu³⁹.

dawna GAP 370), którego losy są nieznanne. Treść dokumentów, które się w nim znajdowały, znamy na podstawie zachowanych regestów zob. APG, 280/386. Kilka źródeł zostało opublikowanych w XVIII w., por. F. von Dreger, *Codex Pomeraniae vicinarumque terrarum Diplomaticus oder Urkunden*, t. 1 bis auf das Jahr 1269, Berlin 1768.

³² Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: APT), dominikanie, dział A (dokumenty), nr 1–32, dział B (akta), nr 33–52.

³³ T. Jasiński, *Znaczenie toruńskich archiwaliów poddominikańskich w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie*, „Studia Pelplińskie”, 18, 1987, s. 345–346; część materiałów T. Jasiński opublikował; por. tenże, *Trzy nie znane oryginalne bulle Grzegorza IX dotyczące misji pruskiej z lat 1232–1234*, ZH, 53, 1988, z. 3–4, s. 57–67; tenże, *Dwie nie znane bulle Grzegorza IX i Innocentego IV z lat 1232–1252 dotyczące misji pruskiej z zaginionego archiwum dominikanów wrocławskich*, ZH, 54, 1989, z. 2–3, s. 79–82; tenże, *Początki klasztoru dominikańskiego...*, s. 45–47.

³⁴ APPDK, Ch 1 – rozporządzenia wizytacyjne dla klasztoru w Chełmnie 1604 r., Ch 2 – Inventarium librorum conventus Culmensis OP.

³⁵ *Codex diplomaticus Prussicus* (dalej: CDP), ed. J. Voigt, Bd. 1–6, Königsberg 1836–1861; *Pommerellisches Urkundenbuch* (dalej: PU), ed. M. Perlbach, Bd. I–II, Danzig 1881–1882; *Preussisches Urkundenbuch* (dalej: PrUB), ed. R. Philippi, A. Seraphim, M. Hein, E. Maschke, H. Koepen i K. Conrad, Bd. I–VI, Königsberg–Marburg 1882–2000; *Urkundenbuch des Bisthums Samland* (dalej: UBS), hrsg. von C. P. Woelky, H. Mendthal, Leipzig 1891–1905; *Urkundenbuch des Bisthums Culm* (dalej: UBC), hrsg. von C.P. Woelky, t. I–II, Danzig 1885–1887; *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands* (dalej: CDW), hrsg. von C.P. Woelky, J.M. Saage, V. Röhrich, F. Liedtke, H. Schmauch, Mainz–Braunsberg–Leipzig 1860–1935.

³⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. von E. Joachim, Königsberg 1896. Źródło do dziejów klasztoru w Elblągu opublikował M. Pelech, *Die Teilnahme der Altstadt Elbing im Großen Krieg (1409–1411) und ihre während des Krieges erlittenen Schäden*, BGW, 10, 1987, s. 49–66.

³⁷ O zasobie tego archiwum informacje przynosi nam w formie regestów wydawnictwo: *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae theutonicorum 1198–1525* (dalej: RHDO), bearb. E. Joachim, hrsg. von W. Hubatsch, Pars I–II, Register, Göttingen 1948–1973.

³⁸ F. Hipler, *Die ältesten Schatzverzeichnisse der ermländischen Kirchen*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” (dalej: ZGAE), 8, 1886, H. 24–26, s. 503–516; *Rywalizacja katolików z luteranami o kościół św. Mikołaja w Elblągu 1520–1621. Źródła do dziejów reformacji w Prusach Królewskich*, zebrał i oprac. A. Szorc, Olsztyn 2002.

³⁹ W. Szołdrski, *Z dziejów dominikanów w Toruniu*, „Zapiski TNT”, 8, 1929, s. 43–86; K. Ciesielska, *Inwentarze kościoła św. Mikołaja i klasztoru dominikanów w Toruniu z lat 1817 i 1831*, ZH, 48, 1983 z. 3, s. 185–199.

Stan zachowania źródeł do dziejów pozostałych klasztorów dominikańskich nie jest zadowalający⁴⁰. W sytuacji gdy posiadamy jedynie szczątki źródeł pochodzących z archiwów klasztornych, w dużym stopniu materiały te muszą być uzupełnione przez dokumenty proveniencji miejskiej⁴¹.

Dalsze materiały przechowywane są w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie⁴² i Archiwum Diecezjalnym we Włocławku⁴³. Osobną grupę materiałów stanowią źródła narracyjne, zawierające liczne wzmianki na temat działalności dominikanów prowincji polskiej, w tym kontraty pruskiej⁴⁴. Przekazy odnoszące

⁴⁰ Dla Tczewa: S. Kujot, *Rok 1410*, [w:] *Wojna*, „Roczniki TNT”, 17, 1910, s. 376–378. Ponadto w zasobie Archiwum w Gdańsku znajduje się zbiór noszący nazwę „dominikanie w Tczewie” (sygn. APG, 943), zawierający jeden XVII-wieczny falsyfikat wykonany przez Krzysztofa Stanisława Janikowskiego zob. J. Rumiński, *Falszerstwa dokumentów Krzysztofa Stanisława Janikowskiego w Prusach Królewskich w połowie XVII w.*, ZH, 30, 1965, s. 44; Chelmino: *Księga lawnicza sądu przedmiejskiego Chelmina, 1480–1559 (1567)* (dalej: KŁSPCh), wyd. Z.H. Nowak, J. Tandecki, Fontes, 74, 1990; *Księga czynszów fary chełmińskiej (1435–1496)*, wyd. Z.H. Nowak, J. Tandecki, Fontes, 78, 1994; *Das Kulmer Gerichtsbuch 1330–1430 (Liber memoriarum Colmensis civitatis)* (dalej: KG), bearb. von C.A. Lückerath u. F. Benninghoven, „Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz”, 44, 1999; Gierdawy: CDW, IV, s. 267–268, 275–277.

⁴¹ Dla Gdańska: w niepublikowanych księgach lawnicznych, aktach urzędu Kamlarii, rejestrach korespondencji miejskiej (tzw. missivach), szczegółowy wykaz źródeł archiwalnych na końcu tej pracy, oraz w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (dalej: BG PAN), MS. 685, zob. O. Günther, *Die Handschriften der Kirchenbibliothek von St. Marien in Danzig*, [w:] *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. V, Teil 5, Danzig 1921. Dla Elbląga: *Das älteste Zinsbuch der Altstadt Elbing 1295 bis etwa 1316*, hrsg. von A. Semrau, „Elbinger Jahrbuch” H. 4, 1924, s. 1–32; *Das Elbinger Stadtbuch*, Bd. I: 1330–1360 (1393), hrsg. von H.W. Hoppe, ZGAE, Beiheft 3, 1980; Bd. II: 1361–1480, hrsg. von H.W. Hoppe, ZGAE, Beiheft 5, 1986; *Nowa księga rachunkowa Starego Miasta Elbląga 1404–1414* (dalej: NKRSME), t. 1–2, ed. M. Pelech, Toruń 1987–1989. Zestawienie zapisów testamentowych na rzecz klasztoru w Elblągu, zob. R. Kubicki, *Dominikanie w Elblągu...*, s. 27–30. Dla Torunia: G. Cuny, *Beiträge zur Kunde der Baudenkmäler in Westpreußen*, „Mitteilungen des Copernicus Vereins für Wissenschaft und Kunst in Thorn”, (dalej: MCV), H. 12, 1899, s. 1–7; *Thornor Denkwürdigkeiten von 1345–1547*, MCV, 13, 1904; A. Semrau, *Kirchliches Urkundenbuch der Neustadt Thorn 1263–1455* (dalej: KUBNT), MCV, 38, 1930, s. 65–126; *Liber scabinorum civitatis thorunensis 1363–1428*, ed. K. Kaczmarczyk, Fontes, 29, 1936; *Księga lawnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)* (dalej: KŁNMT), wyd. K. Ciesielska, Warszawa–Poznań 1973; *Księga lawnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)* (dalej: KŁSMT), wydali K. Ciesielska, J. Tandecki, Fontes, 75–76, 1992–1993; J. Przeracki, *Księga lawnicza sądu przedmiejskiego Nowego Miasta Torunia z lat 1444–1457*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczanstwa w średniowieczu*, Toruń 1996, s. 309–330; A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. I (1251–1454), Warszawa 1994; A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. II (1454–1510), Warszawa 1998.

⁴² Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), Archiwum Biskupie (dalej: AB), dział D1; AB, B1a.

⁴³ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADW), AB, Ac. ep. 1 (107), 2 (19).

⁴⁴ *Die Ältere Chronik von Oliva und die Schrifttafeln von Oliva*, hrsg. von T. Hirsch, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum* (dalej: SRP), I, s. 649–805; *Chronica oliuensis, auctore Stanislao, abbate oliuensis*, ed. W. Kętrzyński, [w:] MPH, t. 6, Kraków 1893, s. 290–309 i s. 310–350; *Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, liber undecima et liber duodecima (1431–1444)*, con. edit praes. J. Wyrozumski, Warsoviae 2001; *Joannis Dlugosz Senioris canonici Cracoviensis*

się do działalności dominikanów znajdujemy ponadto w prawie wszystkich kodeksach dyplomatycznych⁴⁵.

4. Metoda i konstrukcja pracy

Zarówno stan badań, jak i stopień zachowania źródeł, które wykorzystano do omówienia zagadnień sformułowanych w temacie pracy, przemawiał za wyborem metody analitycznej. Należy przez to rozumieć próbę odtworzenia, na podstawie zebranego w toku kwerendy materiału, sposobu funkcjonowania oraz struktur zakonnych dominikanów w kontracie pruskiej. Uzyskane tą drogą wyniki konfrontowano ze źródłami typu normatywnego (konstytucje zakonne), ustaleniami zawartymi w pracach syntetycznych, prezentującymi stan badań nad zakonem dominikanów, i analitycznymi, poświęconymi poszczególnym zagadnieniom poruszanym w opracowaniu. W podstawowym zřębie tej pracy, dotyczącym badań prozopograficznych nad konwentami dominikańskimi, ze względu na brak podobnych opracowań obejmujących poszczególne kontrakty prowincji polskiej, w ograniczonym stopniu możliwe było porównywanie uzyskanych rezultatów. W szczególnych badaniach nad pochodzeniem terytorialnym i narodowością, przy analizie nazwisk zakonników, odwoływano się do metody filologicznej⁴⁶.

Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis, t. III, Cracoviae 1864; *Joannis Długossii seu longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri XII*, tom. II, Libri V–VIII, Cracoviae 1873; P. Himmelreich, *Elbingisch-Preussische Geschichten*, [w:] *Die Preußische Geschichtsschreiber des XVI–XVIII Jahrhunderts*, hrsg. von M. Toeppen, Bd. IV, 2, Leipzig 1881; *Memoriale domini Lucae episcopi Warmiensis*, [w:] *Scriptores rerum Warmiensium* (dalej: SRW), hrsg. von C.P. Woelky, Bd. II, Braunsberg 1889 oraz przekazy zebrane w wydawnictwie: *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. T. Hirsch, M. Toeppen, E. Strehlke, Bd. I–V, Leipzig 1861–1874.

⁴⁵ Kwerendę przeprowadzono w następujących zbiorach dokumentów: *Liv-, Est-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten* (dalej: LECUB), hrsg. von G. von Bunge, H. Hildebrand, Ph. Schwartz, L. Arbusow, A. von Bulmering, Bd. I–XII, Reval–Riga–Moskau, 1853–1910; *Codex diplomaticus Silesiae*, hrsg. von C. Grünhagen, W. Wattenbach, G. Korn, P. Pfothenauer, A. Meitzen, H. Markgraf, O. Frenze, J.W. Schulte, K. Wutke, E. Randt, H. Bellé, G. Bach, E. Graber, Bd. I–XXXV, Breslau 1857–1930, *Urkundenbuch der Univerität Leipzig von 1409 bis 1555*, hrsg. von B. Stübel, Leipzig 1879; *Scriptores rerum Silesiacarum*, hrsg. von H. Markgraf, Bd. 9–11, Breslau 1874–1878; *Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 1–2, Kraków 1874–1883; *Kodeks dyplomatyczny Miasta Krakowa*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1879; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1–4, Kraków 1876–1905; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. I. Zakrzewski, F. Piekosiński, t. 1–5, Poznań–Kraków 1877–1908; *Acta capitulum nec non iuridicorum ecclesiasticorum selecta*, ed. B. Ulanowski, t. 1–3, Kraków 1894–1918; *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, Cracoviae 1887; *Regesty śląskie 1343–1348*, oprac. K. Bobowski, J. Gilewska-Dubis, W. Korta, B. Turoń, t. 1, Wrocław 1975; *Kodeks dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej*, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, t. 1–2, Kraków 1932–1948; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, wyd. S.M. Szacherska, t. 1 (1065–1495), Warszawa 1975.

⁴⁶ Zob. A. Bach, *Die deutschen Personennamen*, Berlin 1943; tenże, *Deutsche Namenkunde*, Heidelberg 1952–1956; J.K. Brechenmacher, *Deutschen Namenbuch*, Stuttgart 1928; tenże, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen*, Bd. I–II, Limburg an der Lahn 1957–1963;

Praca składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy stanowi syntetyczny zarys dziejów kontraty pruskiej w układzie chronologicznym. Przedstawiony został tu proces fundacji klasztorów oraz ich funkcjonowanie w państwie krzyżackim. W rozdziale drugim omówiono pozycję dominikanów w organizacji kościelnej. Szczegółowo przedstawiono strukturę wewnętrzną konwentu, w tym poszczególne urzędy sprawowane przez zakonników. Rozdział trzeci przedstawia system szkół klasztornych dominikanów istniejących w kontracie pruskiej i działalność związanego z nimi personelu nauczającego. Oddzielnie omówiono problem studiów zagranicznych zakonników, biblioteki klasztorne i twórczość pisarską zakonników, związanych z kontratą pruską. Ostatni rozdział czwarty prezentuje funkcjonowanie konwentu dominikańskiego przede wszystkim w środowisku miejskim. Szczegółowo przeanalizowano w nim problem pochodzenia społecznego, a także narodowości i pochodzenia terytorialnego zakonników.

W celu lepszej prezentacji zebranego materiału, wykorzystywanego w szczegółowych analizach, integralną część pracy stanowi spis alfabetyczny zakonników związanych z kontratą pruską. Obok tego sporządzono wykaz zakonników sprawujących najważniejsze urzędy: wikariuszy kontraty, przeorów i podprzeorów poszczególnych klasztorów. W oddzielnym spisie i tabelach przedstawiono personel szkół dominikańskich (studiów partykularnych), nauczający w klasztorach pruskich (lektorów, magistrów studentów i kaznodziejów). Całość pracy uzupełniają tabele i mapy prezentujące poszczególne zagadnienia.

W pracy przyjęto zasadę nieodmianiania nazwisk utworzonych od dopełniacza rzeczowników łacińskich określających zawód, np. łac. *carnifex* – rzeźnik, nazwisko Carnificis oraz utworzonych w ten sam sposób od imienia ojca, np. imię Raimundus, nazwisko Raimundi.

W tym miejscu chciałbym wyrazić szczególne podziękowanie panu prof. Wiesławowi Długokęckiemu, którego opieka naukowa i pomoc w czasie powstawania tej pracy pozwoliły nadać jej ostateczny kształt. Słowa wdzięczności kieruję również do recenzentów: prof. Stefana Kwiatkowskiego i dra hab. Klemensa Bruskiego, których wnikliwe uwagi umożliwiły jej udoskonalenie.

M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1971; tenże, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen*, Berlin 1982; J. Bubak, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986.